

**“OLIIY TA'LIM BILAN QAMROVNI KENGAYTIRISH, OLIIY MA'LUMOTLI
MUTAXASSISLARNI TAYYORLASH SIFATINI OSHIRISH.”**

Xolmurodova Sevinch Jumanazarovna

*Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti Yurisprudensiya ta'lim yo'nalishi 2-
bosqich talabasi*

Mallayev Normamat Ramazonovich

*Ilmiy Rahbar: Yuridik fakulteti o'qituvchisi Jinoyat huquqi va fuqarolik protsessi
kafedrasida dotsenti*

Anotatsiya: *Ushbu maqolada hozirgi kunda oliy ta'lim tizimining roli va oliy ma'lumotga ega mutaxassislarni tayyorlash sifatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar, ommaviy va xususiy oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi farqlar, shuningdek, O'zbekistonning oliy ta'lim muassasalarining xalqaro reytinglardagi o'rni va Qozog'iston bilan taqqoslanganda mavjud tafovutlar hamda kelajakda erishilishi kutilayotgan maqsadlar haqida ma'lumot beriladi.*

Kalit so'zlar: *Oliy ta'lim, muassasa, reyting, yuqori reytingli universitetlar, davlat byudjeti, ommaviy muassasa, xususiy muassasa*

Zamonaviy jamiyatda taraqqiyotning eng muhim omillaridan biri — bilim va malakadir. Globallashuv jarayonlari yanada chuqurlashayotgan bugungi kunda har bir davlatning raqobatbardoshligini ta'minlashda oliy ta'lim tizimi markaziy o'rin tutadi.

Oliy ta'lim hozirgi kunda nafaqat kasb egallashning asosiy vositasi, balki shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish, innovatsion fikrlash, madaniyatlararo muloqot va ijtimoiy faollikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydigan institut sifatida tan olinmoqda.

Shuning uchun oliy ta'lim tizimining jamiyatdagi o'rni va ahamiyatini tahlil qilish, zamon talablariga javob beradigan ta'lim tizimini yaratish dolzarb masalalardan biridir.

O'zbekiston uchun ham bu masala ayniqsa muhim bo'lib qolmoqda, chunki so'nggi yillarda mamlakatda oliy ta'lim sohasida qator islohotlar amalga oshirildi. Ular jumlasiga, oliy ta'limni yo'nalishini kengaytirish va resurslarni samarali taqsimlash orqali 8 ta oliygohni 3ta yirik oliygohga birlashtirilib, 45,6 milliard so'm mablag' tejaldi.

Bakalavriat yo'nalishlarining 40 foizi (306 tadan 183 taga) maqbullashtirildi va TOP-300 oliygohlar dasturlari asosida 1 200 ta ta'lim dasturi takomillashtirildi. 39 ta ta'lim dasturi xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazildi. O'quv jarayonini raqamlashtirish orqali kontrakt to'lash, stipendiya olish, yotoqxona ajratish jarayonlari soddalashtirildi va naqd pul aylanmasiga chek qo'yildi.

Shu bilan birga, 1 012 ta shtat birligi qisqartirilib, bir yil ichida 25,4 milliard so'm tejaldi⁷⁴. Bu islohotlar orqali oliy ta'lim sohasiga davlat budjetidan ajratilayotgan mablag'lar tejaldi. Mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlarni davom ettirishga yo'naltirilgan. Bundan tashqari, muhandislik sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirishga doir keng qamrovli chora-tadbirlar ham amalga oshirilmoqda.

O'zbekistonning oliy ta'lim tizimi so'nggi yillarda rivojlanib borayotganligi sababli oliy ta'lim muassasalarining ikki asosiy turi — davlat (ommaviy) va xususiy (nodavlat) — oliy ta'lim muassasalari shakllangan. Davlat oliy ta'lim muassasalari davlat byudjeti hisobidan moliyalashtiriladi va davlat tomonidan boshqariladi. Ularning asosiy maqsadi jamiyat ehtiyojlariga javob bera oladigan, malakali kadrlarni tayyorlash hisoblanadi. Davlat oliy ta'lim muassasalari ta'lim dasturlarini va o'quv rejalari davlat tomonidan belgilangan me'yorlar asosida amalga oshiradi.

Bu muassasalar o'z faoliyatini davlat byudjetidan ajratilgan mablag'lar yordamida olib boradi va faoliyatlari Davlat test markazi tomonidan nazorat qilinadi⁷⁵. Xususiy oliy ta'lim muassasalari o'z faoliyatini o'z mablag'lari, o'quvchilar to'lovlari yordamida moliyalashtiradi va tijorat maqsadida olib boradi. Xususiy oliy ta'lim muassasalari davlat tomonidan belgilangan akkreditatsiya va attestatsiya jarayonlaridan o'tishi kerak⁷⁶.

Chunki ularning ta'lim dasturlarini davlat me'yorlariga muvofiq shakllantirishi lozim, ammo ular o'zlari mustaqil tarzda rivojlantiradi. Shu bilan birga, xususiy ta'lim muassasalari ko'proq moslashuvchanlikka ega, chunki ular tezda o'z ta'lim dasturlarini jamiyatning talablariga mos ravishda yangilab borishi mumkin. Biroq, ular davlat tomonidan belgilangan sifat standartlariga rioya qilishlari shartdir.

Xususiy universitetlar, o'z ta'lim dasturlarini ishlab chiqishda O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan tasdiqlangan Davlat ta'lim standartlariga (DTS) tayanishadi. Bu standartlar talabalarga berilishi kerak bo'lgan bilim, ko'nikmalar va kompetensiyalarni aniq belgilaydi va shu orqali ta'limning sifatini nazorat qiladi.

Ko'plab xususiy universitetlar o'z o'quv dasturlarini yaratishda xalqaro universitetlar bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan dasturlarni qo'llaydi. Ba'zi xususiy oliy ta'lim muassasalari chet el universitetlarining o'quv dasturlarini moslashtiradilar (O'zbekiston qonunchiligiga muvofiq). Bundan tashqari, Yevropa kredit tizimi (ECTS) asosida o'quv rejalari joriy etishmoqda. Misol uchun: TEAM University Toshkent Buyuk Britaniyaning London Metropolitan University bilan qo'shma dastur yuritadi.

Webster University AQShning Websterni o'zining ko'chirish asosida o'z ta'lim dasturlarini amalga oshiradi⁷⁷. Bu ikki xususiy oliy ta'lim muassasasi ham o'z o'quv

⁷⁴ <https://gov.uz/oz/edu/pages/hisobotlar>

⁷⁵ MyGov - Electronic Public Services+2Oliy ta'lim markazi+2edujournal.uz+2

⁷⁶ <https://edu.uz> - Akkreditatsiya tartibi va <https://dsqi.uz> - Davlat inspeksiyasi

⁷⁷ <https://teamuni.uz> va <https://webster.uz>

dasturlarini xorijiy o'quv dasturlar asosida amalga oshiradi va bu juda samarali hisoblanadi.

Davlat oliy ta'lim muassasalarida o'qish ko'pincha davlat granti asosida amalga oshiriladi, bu esa ijtimoiy jihatdan kam ta'minlangan qatlamlar uchun imkoniyat yaratadi. Xususiy oliy ta'lim muassasalarida esa o'qish to'lov asosida bo'lib, o'qituvchilar va talabalar tarkibining turli darajadagi ijtimoiy qatlamlarni o'z ichiga olishini ta'minlaydi. Xususiy oliy ta'lim muassasalari nafaqat ta'lim sifatiga, balki talabaning shaxsiy rivojiga, kelajakdagi muvaffaqiyatiga ham sarmoya kiritadi. Bugungi kunda aksariyat ota-onalar va yoshlar aynan xususiy ta'limni tanlayotgani bejiz emas, chunki bu ta'lim turi zamon talabiga mos, sifatli va samarali o'qishni ta'minlaydi. Yuqoridagi tafovutlardan shu narsa ma'lumki, Xususiy oliy ta'lim muassasalarida bir-biri bilan sog'lom raqobat yaxshi rivojlangan shuningdek, o'qitish tizimi ham Davlat ta'lim sifatlariga mos bo'lsada ular asosan xorijiy oliy ta'lim muassasalaridan ta'lim dasturlarini olishadi va bu bilan ular xalqaro standartlar asosida ham ta'lim berishadi⁷⁸. Xususiy oliy ta'lim muassasalarini yanada ko'paytirish va ularni sifatli ta'lim berishini ta'minlash maqsadida, hukumat a'zolari tomonidan "Nodavlat ta'limda ikki bosqichli litsenziyalash va mustaqil sifat nazorati joriy etish"ga oid masalalar ko'rib chiqilib muhokama qilindi. Muzokaralar davomida, so'nggi yillarda 71 ta xususiy oliygoh va 51 ta xususiy texnikum tashkil etilib, ularda 500 ming nafarga yaqin talaba va o'quvchilar tahsil olishayotganligi va buning natijasida mamlakatimizda oliy ta'lim bilan qamrov 9 foizdan 42 foizga oshganligi ma'lum qilindi⁷⁹. Shuningdek, NTTlarda qabul parametrlari, ta'lim dasturlari, o'quv jarayonlari hamda ilmiy salohiyatni sifat jihatidan yaxshilash, ularni zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish eng asosiy masala bo'lib qolmoqda. Bu masalalarga yechim sifatida nodavlat ta'lim xizmatlarini ko'rsatishni tartibga solish, litsenziyalash tizimini takomillashtirish hamda davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish bo'yicha yangi tizimni joriy etish asosiy yechim bo'la oladi. Xususan, bu xorijiy tajribalar⁸⁰ asosida ikki bosqichli litsenziyalash tizimiga o'tish, ta'lim dasturlarini maxsus akkreditatsiyadan o'tkazish hamda har besh yilda kompleks davlat akkreditatsiyasini tashkil etilishi lozim. Ta'lim sifatini ta'minlash va tashqi baholashning joriy etilishi xususiy kasbiy va xususiy oliy ta'lim muassasalarida o'qitish samaradorligi va ilmiy salohiyatni oshirib, ularning xalqaro reytinglardagi o'rnini yaxshilashga xizmat qiladi.

Ma'lumot uchun, bugungi kunda nodavlat va litsenziyaga ega OTMlar soni 56 tani tashkil etmoqda. Bu amalga oshirilayotgan islohotlar mamlakatimizni xalqaro ta'lim indeksida yuqori o'rinni egallashiga bevosita ta'sir qiladi, xuddi shu kabi bir qancha islohotlar orqali mamlakatimizdan yuqori turuvchi davlatlar xalqaro ta'lim reytingda sezilarli natijalarga erishgan. Bunga misol sifatida, 2025-yilgi Times Higher

⁷⁸ <https://www.gazeta.uz>

⁷⁹ <https://www.gazeta.uz/oz/2022/10/24/high-education/>

⁸⁰ https://uniwork.buxdu.uz/resurs/40817_1_0CD30F10E0B3A48C77DAD0ED246409E0B005E566.pdf

Education (THE) World University Rankings reytingida O'zbekistonning qo'shnisi bo'lgan Qozog'istonni olaylik. Qozog'iston oliy ta'lim tizimi turli institutlar, jumladan, milliy tadqiqot universitetlari, akademiyalar va xususiy universitetlar orqali har tomonlama kadrlar tayyorlashni ta'minlash uchun tuzilgan. Uning ta'lim tizim kunduzgi va tashqi o'qish rejimlaridan tashkil topgan. Talabalar bakalavr yoki mutaxassislik darajasini olishlari mumkin, birinchisi kamida 240 akademik kredit (ECTS), ikkinchisi esa kamida 300 kreditni talab qiladi. Qozog'iston oliy ta'limi bir necha bosqichlarni, jumladan, magistratura, rezidentura va Ph.D.dan iborat oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limni o'z ichiga oladi. dasturlar. Magistrlik darajasi ikki yo'nalishda olib borilishi mumkin: kamida 120 kredit talab qiladigan ilmiy va o'qituvchilar tayyorlash yo'nalishi yoki 60-90 kredit talab qiladigan kasbiy yo'naltirilgan daraja. Ph.D. dasturlar magistr darajasidan keyin kamida 180 kredit talab qiladi⁸¹. Bundan tashqari, oliy o'quv yurtidan keyingi tibbiy ta'lim ikki yildan to'rt yilgacha bo'lgan muddatlarda klinik mutaxassisliklar bo'yicha malaka oshirishni ta'minlaydigan rezidentura dasturlarini o'z ichiga oladi. 2024 yil holatiga ko'ra, Qozog'istonda jami 104 ta oliy ta'lim muassasasi akkreditatsiyadan o'tgan, jumladan, 11 ta milliy universitet, 34 ta davlat universiteti, bitta xalqaro universitet va 48 ta xususiy universitet. O'quv yili ikki semestrda bo'lingan 40 haftani o'z ichiga oladi, har biri imtihonlar bilan yakunlanadi⁸². Bundan ko'rinib turibdiki, Qozog'istonda ham davlat oliy ta'lim muassasalariga qaraganda xususiy oliy ta'lim muassasalari ko'p. Qozog'istonda bilim, ko'nikma va malakalar uchun tavsiflovchilarni o'z ichiga olgan sakkiz darajadan iborat Milliy malaka doirasi (KZ QF) yaratilgan. Ushbu tizim xalqaro standartlarga mos keladi va turli ta'lim darajalari bo'yicha malakalarning tan olinishini osonlashtiradi. 6 dan 8 gacha bo'lgan darajalar oliy ta'lim darajalari uchun maxsus mo'ljallangan, 2 dan 4 gacha bo'lgan darajalar esa umumiy va kasbiy ta'limga tegishli. Ushbu yondashuv talabalarni mehnat bozoriga munosib tayyorlashini ta'minlaydi. Qozog'iston universitetlari malaka bo'yicha xalqaro standartlarga rioya qilgan holda ingliz tilida Diplom ilovasini chiqaradi. Qozog'istonda yuqorida takidlanganidek ikki xil magistratura bosqichi bor: 1) oliy ma'lumotli ilmiy izlanuvchilar uchun, hamda, 2) kasbiy magistratura ,bu tizim bugungi kunda Qozog'iston jamiyati uchun ham malakali kadrlarni tayyorlash, ham yuqori malakali olimlarni tayyorlab berish uchun xizmat qilmoqda⁸³. Bu tizimni O'zbekistonga ham joriy qilish lozim, bu tizim orqali malakali kadrlar tanqisligiga chek qo'yish mumkin. Qozog'iston ta'lim tizimining eng muhim ustunliklaridan yana biri ularda ta'lim tizimi faqatgina ona tilida emas balki ingliz va rus tilida amalga oshiriladi qanday soha bo'lishidan qat'iy nazar. Bu o'z navbatida talabalar uchun ingliz va rus tilida yozilgan ilmiy manbalardan foydalanishga keng imkoniyatlar yaratadi.

⁸¹ https://enic-kazakhstan.edu.kz/en/reference_information/universities

⁸² https://www.adscientificindex.com/university-ranking/?funding=Private&country_code=kz

⁸³ <https://www.qahe.org/article/overview-of-higher-education-in-kazakhstan/#:~:text=Kazakhstan's%20higher%20education%20system%20is,diverse%20range%20of%20educational%20needs.>

Agarda O'zbekistonda ham ta'lim faqatgina o'zbek tilida emas ingliz tili yoki rus tilida o'tilishi qat'iy qilib belgilab qo'yilsa, talabalar ham yil o'rganishadi, ham chet el ilmiy manbalaridan hech qanday qiyinchiliksiz foydalana olishadi.

Ammo shuni ta'kidlash joizki, O'zbekiston ta'lim tizimini ham yanada rivojlantirish uchun bir qancha maqsadlar va konsepsiyalar ishlab chiqildi. Bular jumlasiga : "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"⁸⁴. Bu konsepsiyada oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish uchun bir qancha maqsadlar belgilab qo'yildi. Bulardan eng asosiylari:

- 1) Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish,
- 2) Oliy ta'lim muassasalarini global reytinglarda yuqori o'rinlarga olib chiqish,
- 3) Ilg'or xalqaro standartlar joriy etish,
- 4) Yuqori malakali kadrlar tayyorlash kabi bir qancha maqsadlar belgilab qo'yildi. Ushbu konsepsiyada belgilangan maqsadlar amalga oshirilsa 2030-yilda O'zbekiston xalqaro ta'lim indeksida yuqori o'rinni egallaydi.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda oliy ta'limni rivojlantirish uchun oliy ta'lim sohasida sog'lom raqobatni ta'minlash lozim, buning uchun mamlakatimizda xususiy oliy ta'lim muassasalarini ko'paytirish va ularning faoliyatini muvofiqlashtirib nazorat qilish darkor.

Shuningdek xalqaro tajribalardan foydalanib yangi ta'lim tizimi va o'quv dasturlar ishlab chiqish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. MyGov, Edujournal.uz, Oliy ta'lim markazi – O'zbekiston oliy ta'lim tizimining raqamlashtirilishi va elektron xizmatlari to'g'risida.
2. TEAM University va Webster University rasmiy saytlari. Xususiy oliy ta'lim muassasalarining xalqaro hamkorlikdagi qo'shma dasturlari haqida. <https://teamuni.uz>, <https://webster.uz>
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2024). Ta'lim dasturlarining akkreditatsiya tartibi. <https://edu.uz>
4. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida xalqaro sifat auditi joriy qilinmoqda. (2022). QS Asia va Times Higher Education reytinglariga kirish tashabbuslari.
5. Davlat ta'lim sifati inspeksiyasi (DSQI). (2024). Oliy ta'limda sifat nazorati tizimi haqida. <https://www.dsqi.uz>
6. <https://gazeta.uz>
7. The Astana Times – Qozog'iston ta'lim tizimiga oid yangiliklar va xalqaro reytingdagi ishtiroki. <https://www.theastanatimes.com>
8. Qazinform – Qozog'iston universitetlarining reyting natijalari. <https://www.qazinform.com>

⁸⁴ <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>